

компромів із комуністичною диктатурою, берегти внутрішню цілісність культурного і мовного буття нації.

Юрій Лавріненко це бачив, усвідомив і сказав про це сміливо та аналітично переконливо. Тут, у Нью-Йорку, у травні 1959 року він напише: “Література вітаїзму показала силу духа, яку не знищити кулею, штучно організованим масовим голодом, а чи суцільною депортацією населення з його рідної землі. Цей дух є український і вселюдський водночас. У Сибіру він так само діятиме, як і на Україні. Чи знайдуться в Москві люди, що відчують доконане остаточне ідейне банкрутство і грядущий неминучий фізичний кінець трьохсотлітнього панування принципу “поліційного моноліту”” (с. 967).

Пророчі слова. На жаль, небагато знайшлося в Москві людей, які відчували неминучий крах більшовицької імперії, зате це відчули і прискорили ідейне банкрутство поліційної держави СРСР ті, хто боровся проти імперської влади і в Україні, і в Литві, і в інших республіках. Нам ще слід багато зробити, щоб гідно оцінити роль і значення подвижників свободи, які боролися і в Україні, і поза Україною. Юрій Лавріненко — один із тих українських інтелектуалів, творчий потенціал яких ще не оцінений належно в Україні. Та не слави для себе він шукав, а правди для свого народу, жадав духовного визволення української людини і вірив в її духовне оновлення. В Україні цей процес “відродження людини і нації як духового організму” (Юрій Лавріненко) проходить важко, повільно і тому творчий потенціал Юрія Лавріненка необхідний сучасній Україні. Він працює на духовне оновлення української людини, і в цьому запорака безсмертя страдницького сина України Юрія Лавріненка.



Світлана Луцій, Наталія Павловська

З ПОГЛЯДУ СУЧАСНОСТІ
(роздуми над книжкою О.Веретенченка
“Нагорода моя – свобода”)

Український поет-емігрант Олекса Веретенченко (літературний псевдонім — Олекса Розмай), автор збірок “Перший грім” (1941), “Дим вічності” (1951), “Заморські вина” (1974), поеми “Чорна Долина” (1953) та перекладу поеми Дж.Байрона “Мазепа” (1959), на жаль, поки більш відомий серед діаспори. Його твори друкувалися на сторінках журналів “Рідне слово” та “Арка”¹, в “Українській літературній газеті”², у другому збірнику МУР’у (Мюнхен) вміщено фрагмент поезії Олекси Веретенченка “Пісня покоління”, а збірник “Слово” запропонував читачам вибрані твори поета, переважно зі збірки “Заморські вина”³.

¹ Див.: *Рідне слово*. Вісник літератури, мистецтва і науки. — Мюнхен; Карльсфельд. — 1945. — Ч.1; 1946. — Ч.3–4; *Арка*. Література. Мистецтво. Критика. — Мюнхен, 1947. — Ч.1, Ч.2–3; 1948. — Ч.3–4; Ч.5.

² Див.: *Веретенченко О.* Ще вчора пальцями торкалися брудними до ран... // Українська літературна газета. — 1956. — Жовтень. — Ч. 10; Розкриляються білі вітрила // Там само. — 1958. — № 2 та ін.

³ Див.: *Слово*. Зб. 1. Література. Мистецтво. Критика. Мемуари. Документи. — Нью-Йорк, 1962. — С. 175–177; Зб. 2. — Нью-Йорк, 1964. — С. 32–34; Зб. 3. — Нью-Йорк, 1968. — С. 109–114; Зб. 5. — Едмонтон, 1973. — С. 8–9; Зб. 6. — Торонто. — С. 14; Зб. 9. — Едмонтон, 1981. — С. 13–14; Зб. 10. — Едмонтон, 1983. — С. 10–11; Зб. 11. — Торонто, 1987. — С. 18–19; Зб. 12. — Канада, 1990. — С. 112–113.

Про доробок Олекси Веретенченка йдеться в написаних за кордоном розвідках таких літературознавців, як О.Зуєвський⁴, Ю.Лаврінченко⁵, В.Лесич⁶, Ю.Шерех⁷. Високо цінував його творчість Улас Самчук, зокрема, у книжці спогадів “Плянета Ді-Пі. Нотатки й листи” містяться такі рядки: “Заходили також до Веретенченків, розмовляли про Байрона... Веретенченко поет високого рівня, доброго тону, з ним приємно розмовляти про справи поезії — це ж бо його стихія. Я дістав також готову до видання збірку поезій Багряного. Веретенченко й Багрянний різні творчі індивідуальності, але їх єднає віра в поетичне слово, непідроблена щирість його вислову”⁸. Деякі відомості про поета подає Григорій Костюк у спогадах “Зустрічі і прощання”⁹. Про Олексу Веретенченка та його творчий доробок йдеться в “Історії мого покоління”¹⁰ І.Майстренка й у книжці Д.Нитченка (Чуба) “Від Зінькова до Мельборну...”¹¹. Про співпрацю Олекси Розмая з “Новою Україною” розповідає Д.Нитченко у статті “З відстані років”, опублікованій у журналі “Березіль”¹². 1988 р. в Австралії вийшов альманах “Новий обрій”, присвячений 20-літтю існування в Мельборні Літературно-мистецького клубу ім. Василя Симоненка та 1000-літтю християнства в Україні. Відкривався він поезією О.Веретенченка “Велична пора” про Київську Русь і про хрещення русичів.

Водночас в Україні, де побачила світ дебютна збірка поета “Перший грім”¹³, його ім’я тривалий час замовчувалося. Щоправда, кілька рядків про О.Веретенченка містять спогади Ю.Смолича “Розповідь про неспокій триває”, написані в 60-х роках минулого століття: “Власне, цей “залишенець” був найбільш несподіваний. Молодий хлопець, комсомолец, не безталанний початкуючий поет”¹⁴. “...Нинішня дрібна “продукція” Веретенченка на шпальтах націоналістичної преси засвідчує і його творчу безперспективність”¹⁵.

Нині ім’я О.Веретенченка, як і його творчість, хоч і повільно, але повертається в Україну із забуття. Під новим, незаангажованим кутом зору досліджує його поезію О.Астаф’єв¹⁶. Відомості про життєвий і творчий шлях поета подано у статті О.Астаф’єва “Олекса Веретенченко (1918-1993)”, уміщеній у збірнику “Листи письменників”¹⁷, у літературознавчій розвідці П.Ротача “Я словом нації служив... Поезія і доля Олекси Веретенченка”¹⁸.

1993 р. журнал “Березіль” опублікував статтю В.Борового “Олекса Веретенченко. “Нагорода моя — свобода”, окремі поезії зі збірок “Перший

⁴ Зуєвський О. Без кореня (З приводу збірки О.Веретенченка “Дим вічності”) // Київ. — 1953. — Ч. 2.

⁵ Лаврінченко Ю. Олекса Веретенченко — ліричний співець епічної пригоди // Зруб і парости. Літературно-критичні статті, есеї, рефлексії. — Мюнхен, 1971.

⁶ Лесич В. На межах незавершеного покоління. Поети української еміграції 1940-вих років // Слово. — Нью-Йорк, 1962.

⁷ Шерех Ю. Господь, Бог ваш, — се полум’я жеруще, Бог ревнивий; Стилі сучасної української літератури на еміграції // Шерех Ю. Пороги і запоріжжя. Література. Мистецтво. Ідеологія: У 3 т. — Х., 1998. — Т.1.

⁸ Самчук У. Плянета Ді-Пі. Нотатки й листи. — Вінніпег, 1979. — С. 84.

⁹ Костюк Г. Зустрічі і прощання. Спогади. Книга друга. — Едмонтон; Торонто, 1998.

¹⁰ Див.: Майстренко І. Історія мого покоління. — Едмонтон, 1985.

¹¹ Див.: Нитченко (Чуб) Д. Від Зінькова до Мельборну: Із хроніки мого життя. — Мельборн, 1990.

¹² Нитченко Д. З відстані років // Березіль. — 1998. — № 9–10. — С. 126–130.

¹³ Див.: Червоний шлях. — 1935. — № 11; Літературний журнал. — 1937. — № 5; — 1938. — № 2–3; 1938. — № 12.

¹⁴ Див.: Смолич Ю. Розповідь про неспокій триває // Твори: У 8 т. — К., 1986. — Т.7. — С. 393.

¹⁵ Там само. — С. 402.

¹⁶ Див.: Астаф’єв О.Г. Лірика української еміграції: еволюція стильових систем. — К., 1999.

¹⁷ Див.: Астаф’єв О. Олекса Веретенченко (1918-1993) // Нитченко Д. Листи письменників. Зб. п’ятий. — Мельборн; Ніжин; К., 2001. — С. 5–6.

¹⁸ Ротач П. Я словом нації служив... Поезія і доля Олекси Веретенченка // І слово, і доля, і пам’ять... Статті, дослідження, спогади. — Полтава, 2000.

грим”, “Дим вічності”, “Заморські вина” та кілька останніх творів поета – “Колядний цикл”, “Весна – це сонця перемога”¹⁹.

Цього року В.Боровий підготував збірку творів Олекси Веретенченка під назвою “Нагорода моя – свобода”²⁰. До книжки ввійшло вибране із трьох уже згаданих збірок, а також поезії, опубліковані лише в періодиці. Подано у збірці і повний текст поеми “Чорна Долина”²¹ та здійснений О.Веретенченком переклад поеми Дж.Байрона “Мазепа”.

Як згадує В. Боровий, “зерном, з якого (за свідченням автора) зросла “Чорна Долина”, була публікація у грудні 1942 року в Харкові в “Новій Україні” вражаючої поезії “Запорізьке Різдво”. Вона з якимось гоголівським колоритом, істинно з байронівською пристрасстю нагадала: “Хто ми? І чиї ми діти?..”. Та поезія ввійшла шостим розділом у поему”²².

В.Боровий, ровесник О.Веретенченка, був особисто з ним знайомий, тому в передмові до збірки міститься чимало цікавих спогадів про поета, невідомих подробиць із його життя. Скажімо, про перші творчі уроки, узяті Веретенченком-початківцем (і потім чудово засвоєні) у М.Йогансена та І.Муратова, про високу оцінку його лірики М.Рильським, за чією рекомендацією О.Веретенченка прийняли до Спілки письменників, про коротке перебування поета в окупованому фашистами Харкові.

У передмові до книжки В.Боровий наводить фрагмент листа єпископа української церкви в Детройті Олександра Буковця, з яким до самої смерті товаришував О.Веретенченко. З нього, зокрема, довідуємося, що поет, який “жив Україною”, в останні роки життя “працював над збіркою “Гірка причастя”. Обмаль часу мав на вірші. Передчасно померла дружина, виховував двох дочок – Марину і Таїсію. І до пізньої ночі працював, уже й вийшовши на пенсію в зв’язку із хворобою. Редагував праці відомого публіциста Г. Костюка, подавши й назву їм “Зустрічі і прощання”; “Щоденники” В. Винниченка; п’ятитомне видання творів М. Хвильового, маючи ускладнення з циркуляцією крові; у нього розпухали і синіли ноги. І докладав зусиль, аби отримати візу і поїхати в Україну, там видати “Гірка причастя”. І сумував: “Скільки тисяч років дома я не був...”. Кажуть, світ створений із протиріч і парадоксів. І доля, вичерпавши весь арсенал поневірянь поета, полюбляючи парадокси, обірвала його життєву нитку, коли надійшла віза. Олекса Веретенченко упокоївся 14 березня 1993 року. Я поховав його на цвинтарі “Вічнозелений” у Детройті. Похорон був урочистий. Тепер турбуюсь, аби видати його вірші...”.

Як засвідчує О.Буковець, остання збірка, над якою працював поет, мала назву “Гірка причастя”. Водночас П.Ротач у статті “Я словом нації служив... Поезія і доля Олекси Веретенченка” зазначає, що в Детройті О.Веретенченко написав свою останню книжку “Проведи мене в дорогу”, якій не знайшов видавця²³. До речі, через матеріальну скруту не була надрукована і збірка “Пам’ять серця”. Ще 1949 р. у листі до літературознавця Ю.Лавріненка поет писав: “Правда, мене, напр[иклад], дуже пригнічує, що я ніяк не спроможуся видати своєї другої збірки “Пам’ять серця” (або “Зорепад”). А все ж таки не трачу надії”²⁴. Отже,

¹⁹ Боровий В. Олекса Веретенченко. Нагорода моя – свобода // Березиль. – 1993.– №1. – С. 11–23.

²⁰ Див.: Веретенченко О. Нагорода моя – свобода. – Х., 2005.

²¹ Там само. – С. 15.

²² Окремі фрагменти поеми, зокрема, “Чорна перлина”, “Татари йдуть”, “Січова держава” публікувалися в журналі “Арка” за 1947 р. (№№ 2–3, 5) та 1948 р. (№№ 3–4) Повністю твір уперше був виданий коштом Літературного Братства у 1953 р.

²³ Ротач П. Я словом нації служив... Поезія і доля Олекси Веретенченка...

²⁴ Лист О.Веретенченка до Ю.Лавріненка від 25 січня 1949 року // Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАНУ. – Ф. 215.

питання про назву останньої збірки – “Гірке причастя” чи “Проведи мене в дорогу” – так і залишається відкритим.

На сьогодні, на жаль, ще немає навіть повної біографії поета, а є лише окремі біографічні дані, іноді дуже суперечливі. Скажімо, у передмові до книжки “Нагорода моя – свобода” В.Боровий пише, що родина Веретенченків переїхала до Харкова 1935 р. В антологіях “Координати”²⁵ та “Окно в українську поезію”²⁶ зазначається, що переїзд відбувся 1925 р. Цю дату називає також О. Астаф’єв у статті “Олекса Веретенченко (1918–1993)”. Отож це питання ще потребує документального дослідження.

Достеменно не з’ясовано й дату народження О.Веретенченка. Упорядники антології “Координати” Б.Бойчук і Б.Рубчак²⁷, Б.Романенчук та автор біографічної статті про поета у збірнику “Слово” називають 8 липня 1918 р. Ця дата вказана також у передмові В.Борового²⁸. І.Качуровський²⁹, О.Астаф’єв та автори *Encyclopedia of Ukraine* вважають, що О.Веретенченко народився 25 жовтня 1918 р. Очевидно, що це і є справжня дата народження його. Підтвердженням служить лист самого поета до Д.Нитченка від 24 березня 1983 р.: “...Допомагаю іншим, попросив Марію Гарасевич написати про Ігоря Качуровського статтю, а про себе не звертався ні до кого, хоч і мені підбивається рівно 65 у жовтні цього року...”.

Суперечки серед дослідників викликає й дата смерті О.Веретенченка. П.Ротач у вже згаданій статті писав, що “15 березня 1993 р. Олекса Веретенченко передчасно увійшов у вічність”, а єпископ О.Буковець, який проводив у останню путь свого співвітчизника, згадував, що “Олекса Веретенченко упокоївся 14 березня 1993 року”. І таких розбіжностей існує ще чимало.

У збірці поезій О.Веретенченка, упорядкованій В.Боровим, привертає увагу назва одного з віршів – “Дума про марш”. Річ у тому, що 1948 р. Ю.Лавріненко вмістив цю поезію в газеті “Українські Вісті” під заголовком “Марія”³⁰. Пізніше вона ввійшла до збірки “Дим вічності” під назвою “Дума про Марію”. Під такою ж назвою надрукував її В.Боровий у журналі “Березіль”³¹. Очевидно, назва “Дума про марш”, під якою згадана поезія увійшла до збірки “Нагорода моя – свобода”, – типографська помилка, а не остання авторська воля.

Отож творча спадщина О.Веретенченка ще чекає на вдумливого, готового до копіткої праці дослідника. Видання ж, підготовлене В.Боровим, дає українському читачеві чудову можливість познайомитися з вишукано-стриманою, часто із філософським струменем, лірикою поета, і отримати від того справжню насолоду.

²⁵ Див.: *Олекса Веретенченко (1918) // Координати* (Упоряд. Б.Бойчук і Б.Рубчак. – Сучасність. – 1969. – С. 183.

²⁶ Див.: *Качуровский И. Окно в украинскую поэзию. Антология / Ред. А.Астафьев. – Мюнхен; Харьков; Нежин, 1997. – С. 156.*

²⁷ Див.: *Олекса Веретенченко (1918) // Координати... – Сучасність. – 1969; Романенчук Б. Азбуковник. Енциклопедія української літератури. – К., 1973. – Т. 2; Олекса Веретенченко // Слово. Зб. 12. Література. Мистецтво. Критика. Мемуари. Документи. – 1990.*

²⁸ Див.: *Боровий В. “Нагорода моя – свобода”. Гірке причастя Олекси Веретенченка // Веретенченко О. Нагорода моя – свобода. – С. 8.*

²⁹ Див.: *Качуровский И. Окно в украинскую поэзию. Антология... – С. 156; Нитченко Д. Листи письменників. Зб. п’ятий. – Мельборн; Ніжин; К., 2001; Див.: *Encyclopedia of Ukraine / Danylo Husar Struk. – Toronto; Buffalo; London, 1993.**

³⁰ *Веретенченко О. Марія // УВ. – 1948. – 29 вересня. – № 79.*

³¹ Див.: *Веретенченко О. Мармур мертвий. Слово – живе / Передмова В. Борового // Березіль. – 1999. – № 3. – С. 15–16.*